

De vier Plezieraaken van De Boer

Kort voor en tijdens de Eerste Wereldoorlog bouwde de Lemster werf Gebr. De Boer een vermaarde serie van vier "pleziervaartuigen model Lemmerjacht". Zij worden gezien als de voorvaders van de moderne Lemsteraak. Er was al veel over deze serie bekend, maar Joost Geise dook in de archieven en kwam tot nieuwe inzichten, vooral over de opdrachtgevers. Door Joost Geise

Het Lemsteraakjacht „Thistle” van den heer W. Murdoch.

in een bijdrage van Frits van der Mark (SdZ 2016.4) over een vaartocht in 1922 van onder meer de *Wulp*. En in SdZ 2016.8 over de recent aangevangen restauratie van de *Salamander*. Echter, een gedetailleerde bestudering van de werfboeken van Gebr. De Boer, die in het Fries Scheepvaart Museum zijn gearchieveerd, levert nieuwe, verrassende informatie op over deze vier jachten.

Identiek gebouwd

Als eerste blijkt dat de *Salamander* en *Primrose* vrijwel identiek zijn gebouwd; *Primrose* blijkt het eerste schip. De bouwopdracht "voor een Pleziervaartuig model Lemmerjacht" voor deze eerste twee aken werd op precies dezelfde dag gegeven: op 14 november 1911 wordt voor beide jachten het Bestek getekend. Eén voor de *Primrose*, op naam van Aug. Van Vij-

len, en een vrijwel identiek Bestek voor de *Salamander*, met opdrachtgever L. Herfurth. De namen en handtekeningen van Van Vijlen resp. Herfurth, beiden "gedomicilieerd te Antwerpen", staan op de betreffende contracten: In beide Bestekken is 11 november 1911 als datum voor "Aangenomen" vermeld, met een gevraagde aflevering in maart 1912. Ook de gevraagde aanbetalingen met bijbehorend tijdschema zijn identiek.

De naam Van Vijlen als opdrachtgever voor de *Primrose* is verrassend, omdat deze naam in de literatuur over de schepen nog niet eerder was beschreven. Hij blijkt dan ook slechts zeer kort opdrachtgever geweest. Want zowel bij de bouw van de *Primrose* als bij de oplevering en financiële afrekening in juni 1912 vermeldt Gebr. De Boer een zekere W. Fastenakel als opdrachtgever, eveneens uit Antwerpen.

Alweer bijna dertig jaar geleden beschreef Jan Brilleman in de Spiegel de bouw en historie van de vier vermaarde 15 meter lemsteraakjachten van de werf Gebr. De Boer: *Salamander*, *Primrose*/*Wulp*/*Georgette*/*De Wulp*, *Thistle*/*Distel* en *Onrust*/*De Onrust*. Regelmatig wordt naar dit artikel (SdZ 1989.9) verwezen, recent nog

boven: Drie van de vier aken ontmoetten elkaar tijdens een wedstrijd op de Lek in 1927

onder: De naam Van Vijlen duikt op, maar binnen een maand "schoof" de aak door naar een andere Belg

Deze overgang van Van Vijlen naar Fastenakel is reeds in de eerste 4 weken na ondertekening van het Bestek gerealiseerd. Op de laatste, vierde, pagina van het Bestek, staat de naam Fastenakel al bijgeschreven bij de aanwijzingen voor de uitvoering van de *Primrose*: 'zw(zwaard - JG) ijzerwerk verschuifbaar... gaarne inrichting voor schootoog... lengte mast zal worden opgegeven... als het ons beter toelijkt dan de roef maar breeuwen... als 't kan dan een fijne kraal aan de dekdelen van onderen'

Dit verklaart tevens waarom in het oorspronkelijke Bestek voor de *Primrose* 11 november 1911 als datum staat voor "Aangenomen",

terwijl in een later werfoverzicht hiervoor 10 december 1911 verschijnt. Per die datum zijn Fastenakel en Gebr. De Boer het dus eens geworden, waarmee de *Primrose* al in de periode tussen 14 november en 10 december 1911 een andere opdrachtgever kreeg. Fastenakel voldoet op 10 dec. ook de eerste aanbetaling Fl. 500,- terwijl Herfurth die meteen na de ondertekening in november heeft voldaan. Niet alleen zijn *Primrose* en *Salamander* gelijktijdig aangenomen en gecontracteerd, de beide schepen krijgen ook een geheel identieke romp: de scheeps lengte en -breedte en de verschillende plaatdiktes voor het onderen bovenwatercasco en dek zijn voor beide jachten gelijk, evenals de uitvoering van berghout, dekbalken en tussenschotten. Ook stelt de werf een spantenlijst op die voor beide schepen van toepassing is.

Ook hier is de naam Van Vijlen inmiddels doorgehaald en vervangen door Fastenakel. Bij de overgang heeft Fastenakel wel een paar wijzigingen bedongen. Zo wordt de zelflozende ijzeren *Vloer stuurstoel* vervangen door een teakhouten versie, wordt het schroefraam voor een latere mogelijke motor inbouw geschrapt en wordt de breedte van het gangboord van 60 cm verminderd naar 50 cm, waardoor een aanmerkelijk grotere kajuitruimte werd bereikt.

Neuslengte voorsprong

De bouw en aflevering verloopt voor beide schepen voorspoedig. En vrijwel parallel, geen geringe prestatie voor een werf. De *Primrose* ligt telkens een neuslengte in de tijd vóór op de *Salamander* en werd een maand eerder geleverd. De eerste werd op 12 en de tweede op 18 januari op stapel gezet. Het is dus niet

„Onrust” van den heer W. H. de Vos te Dordrecht. Foto-bureau „Excluser”

boven: De familie De boer poseert voor een foto op de werf (foto: Fries Scheepvaart Museum)

onder: *Onrust*, actiefoto uit 1916

waarschijnlijk dat de bouw van de *Salamander* al in 1911 door de werf voor eigen risico zou zijn gestart en zij pas in een later stadium aan Herfurth zou zijn verkocht, zoals in het artikel van Jan Brilleman beschreven. Wel is het natuurlijk mogelijk dat de werf al eerder

April 10 1911
 21 april 1911
 Leemmer 9

BESTEK

van de Firma Gebr. DE BOER, Scheepsbouwers te De Lemmer
 waarnaar zij zullen bouwen een *Pleisuurvaartuig model Leemmer*
 voor *de boer en zijn familie* gedomiciliëerd te *Leemmer*

en de restant bij de oplevering van het vaartuig
 Gelezen de aanvullingen, doorhalingen gedgekeurd en in duplo opgemaakt te
Leemmer den 14 November 1911

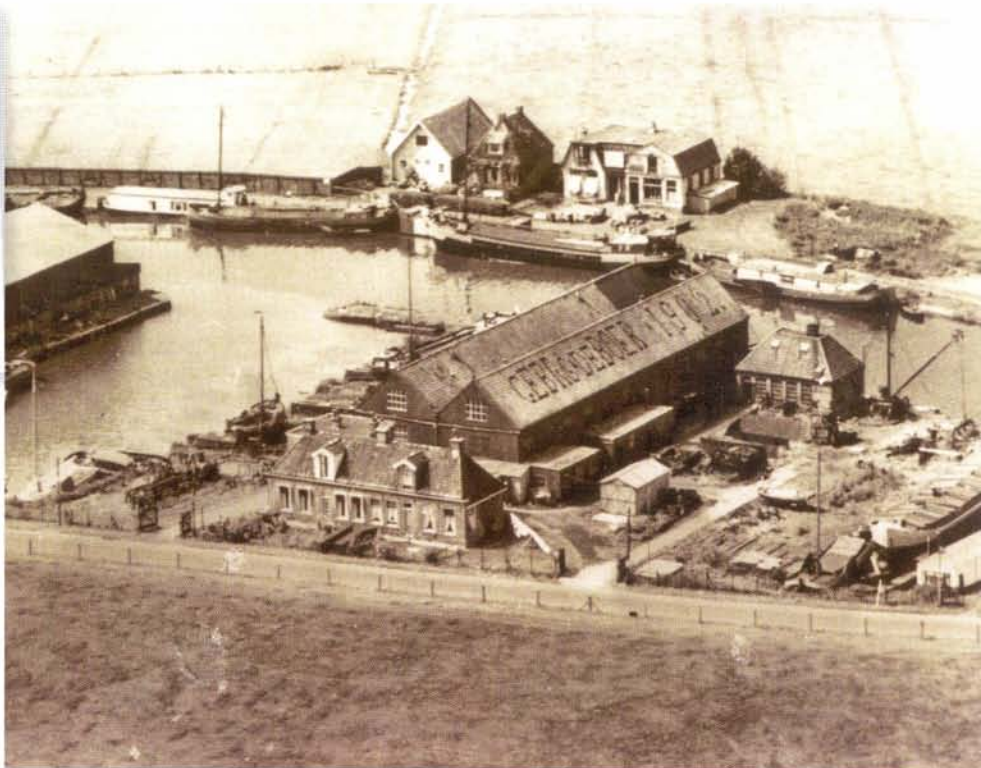
De Uitbesteder, *Agst*
 De Aannemer, *f. Gebr de Boer*
D de Boer

boven: Werknemers van de werf Gebr. De Boer, 1911

links: Luchtfoto, genomen na 1902, van werf Gebr. De Boer te Lemmer

op papier een ontwerp voor een 15 m jacht had uitgewerkt. In ieder geval hebben beide jachten dus het bouwjaar 1912, in overeenstemming met de publicaties van mr. dr. T. Huitema en C.J.W. van Waning. De *Primrose* ging ruim een maand eerder te water en werd een maand eerder geleverd dan de *Salamander*. De *Primrose* is daarmee dus het eerste van de vier 15 m jachten van Gebr. De Boer.

De rol van Van Vijlen

Het komt niet vaak voor dat een opdrachtgever voor een jacht zijn contract binnen vier weken aan iemand anders overdraagt. Het kan zijn dat Van Vijlen, wellicht als intermediair, jachten bestelt die hij vervolgens "doorschuift". Want, gedateerd 15 juni 1912, maakt Gebr. De Boer een vrijwel identiek bestek op voor (eveneens) een "Pleziervaartuig model Lemmerjacht" met als opdrachtgever dezelfde Aug. Van Vijlen te Antwerpen en een beoogde opleverdatum van mei 1913. Echter, dit Bestek is alleen door de werf ondertekend;

de handtekening van de "Uitbesteder" is niet geplaatst. Wel wordt in dit Bestek verwezen naar "het vorige contract", onder meer voor de breedte van het gangboord, dat nu op 70 cm wordt bepaald.

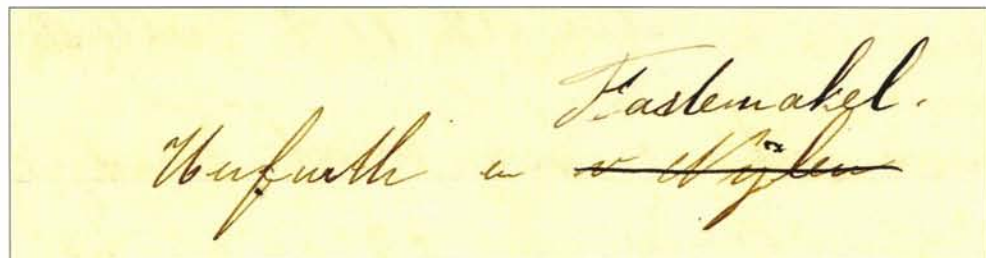
Het Bestek is verder geheel identiek aan dat van de zusterschepen *Primrose/Salamander*, met voorziening van een schroefraam voor latere motor inbouw (*Salamander*), maar zonder tuiglieren (*Primrose*). En met een veel groter aantal blokken (50 stuks in plaats van 27). Al tijdens de bouw van *Primrose/Salamander* meldt zich nog een inwoner van Antwerpen, de Schot W. Murdock. Ook hij wil een 15

m Lemmerjacht en tekent op 17 april 1912 het bijbehorende bestek. Ten opzichte van de vorige bestekken worden de vlak- en zijplaatdikten 1 mm zwaarder uitgevoerd, maar de dekplaten en dekbalken juist weer lichter. Opvallend is ook dat in het Bestek expliciet wordt afgezien van een 'Onderwater closet', mogelijk in samenhang met de wens tot 'In het geheel geen betimmering'. Misschien wilde Murdock een Spartaans interieur, wellicht wilde hij de intimmering geheel in eigen beheer uit (laten) voeren. De gevraagde opleverdatum is maart 1913. Het schip zal uiteindelijk als *Thistle* op 4 april 1913 worden geleverd. Later zal Murdock overgaan naar de hoogaars *Thistle III* met zeilnummer OAr.

Orisierak	<i>Primrose</i>	15 m x 4,50	10 Decemb. 11
"	<i>Salamander</i>	15 m x 4,50	11 Nov. 11

De Deltaroute

Gebr. De Boer had niet over belangstelling voor de 15 m jachten te klagen, vooral niet uit het zuidwesten, de Delta. Want drie weken na de niet-gerealiseerde ondertekening door Van Vijlen tekent H.W. Kalis uit Dordrecht op 10 juli 1912 een opdracht, met 20 juni als 'Aangenomen Datum', voor levering van een

linksboven: Doorhaling van naam van de aanvankelijke opdrachtgever Van Vijlen; Fastenakel nam het project over en kwam op 10 december 1911 tot overeenstemming met De Boer. Toch was *Primrose* het eerst gereed. Beide schepen kregen een identieke romp, hier een fragment van de spantenlijst voor twee 'plezierraaken' lang 15 m, breed 4,5

voordere dit 12 2. alle...
Spantenlijst, van twee plezierraaken, lang 15 m breed 4,5

20	40	60	80	1,00	1,20	1,40	1,60	1,80	2,00	2,20	2,40	2,60	2,80	3,00	3,20	3,40	3,60	3,80	4,00	4,20	4,40	4,50	
0,706	1,13	1,55	1,97	2,39	2,81	3,23	3,65	4,07	4,49	4,91	5,33	5,75	6,17	6,59	7,01	7,43	7,85	8,27	8,69	9,11	9,53	9,95	10,37
0,715	1,18	1,44	1,71	1,97	2,24	2,51	2,78	3,05	3,32	3,59	3,86	4,13	4,40	4,67	4,94	5,21	5,48	5,75	6,02	6,29	6,56	6,83	7,10

rechts: Tijdens de vlootschouw van SAIL Amsterdam 1990 troffen drie De Boer aken elkaar, vlnr. De *Onrust*, *Salamander*, *De Wulp*

15 m 'Pleziervaartuig model Lemmerjacht' met oplevering 1 mei 1913. Met enigszins smallere "dekbalken van hoekijzer", 45 x 45 mm in plaats van 50 x 65 mm die golden voor de vorige drie bestekken. En ook met een iets smallere mastkoker (30 cm in plaats van 32 cm). Het tweede bestek voor Van Vijlen kan dus niet voor Kalis bedoeld zijn geweest.

Kalis bedenkt zich evenwel en tekent op 26 september 1912 het bestek voor een veel groter jacht van 17,50 m, nog steeds omschreven als "Pleziervaartuig model Lemmerjacht". Op het Bestek voor de 15 m versie staat dan ook "Contract Vervallen". Als opleverdatum wordt nog steeds 1 mei 1913 gevraagd. Het schip zal uiteindelijk op 24 juni 1913 onder de naam *Helena* worden geleverd. De *Helena* is de latere *Trekvogel*.

Blijkbaar is deze verandering van 15 m naar 17,50 m in goede harmonie verlopen. Want in het werfboek 'Geleverde Vaartuigen' wordt voor de *Helena* nog steeds 20 juni 1912 als

'Aangenomen Datum' vermeld en niet de datum van 26 september waarop formeel voor de 17,50 m versie werd getekend.

Dan blijft het even stil, tot de heer W.H. de Vos, eveneens uit Dordrecht, zijn belangstelling laat blijken. Ook hij bestelt een 15 m jacht, nog steeds als 'Pleziervaartuig model Lemmerjacht' omschreven. Tekendatum is 23 december 1914, met opleverdatum 1 juni 1915. Uiteindelijk wordt het schip als *Onrust* op 14 juni 1915 tewatergelaten en op 12 augustus aan de eigenaar overgedragen. Het zal tot 1929 duren tot Gebr. De Boer weer een 'Pleziervaartuig model Lemmerjacht' zal afleveren. Dat wordt de 17,50 m lange *Dolphijn*, later *Neerlandia*, later wederom *Dolphijn*.

Niet alleen het bestek voor deze vier geleverde jachten werd door de werf Gebr. De Boer nauwkeurig opgesteld, ook de kosten werden nauwgezet bijgehouden, waaruit blijkt dat de prijs van *Onrust* bijna het dubbele bedroeg van *Primrose*. Die belangrijk hogere kosten

voor de *Onrust* zijn deels veroorzaakt door uitgebreidere intimmering van de kajuit en levering van zeilen, maar ook door de omstandigheden tijdens de Eerste Wereldoorlog, waardoor schaarste en daarmee stijging van de prijzen voor ijzer en hout ontstonden. Mede daardoor werd bij de *Onrust* minder in teak en meer in vurenhout uitgevoerd.

Gezien de bedragen voor 'Aangenomen in Bestek', die uiteindelijk ook in rekening zijn gebracht, heeft van de vier 15 m jachten de *Primrose* het minst aan de winst van de werf Gebr. De Boer bijgedragen.

Uitwijken naar Nederland

Fastenakel blijft niet lang eigenaar van de *Primrose*. Het tijdschrift *Watersport* publiceert in 1913 nog een wedstrijdfoto van de *Primrose* met Fastenakel als eigenaar. Maar eind 1913/begin 1914 verkoopt hij het schip aan mr. Ant. Franck, eveneens uit Antwerpen. Franck heeft daarvoor een hoogaars gehad, met de

boven: *Onrust* (OA3), *Wulp* (OA13) en *Salamander* (OA27) tijdens een wedstrijd op de Lek 1926

onder: *Georgette* (ex-*Wulp*) met de toenmalige eigenaar Van de Walle in Oostende, jaartal onbekend, vermoedelijk rond 1935

rechts: *Georgette* onder Amerikaanse vlag, voor anker bij St. Croix, Amerikaanse Maagdeneilanden, Caribische Zee. Ergens tussen 1970 en 1974

naam *Courlis*. *Courlis* is het Franse woord voor *Wulp*. De naamswijziging in 1914 van *Primrose* naar *Wulp* wordt daarmee een stuk begrijpelijker.

Franck staat met de *Wulp* in het ledenboekje 1914 van de Royal Yacht Club de Belgique, waarvan ook Herfurth en Murdock lid zijn. Maar hij verkrijgt, als niet-Nederlands ingezetene, in maart 1914 het Buitengewoon Lidmaatschap van de KNZ&RV in Amsterdam,

en tevens een Brevet voor zijn '23 ton metende lemsteraak *Wulp*'. De *Salamander* is dan nog steeds in eigendom van Herfurth, die al op 19 november 1912 Buitengewoon Lid van de KNZ&RV is geworden en een week later zijn Brevet voor de *Salamander* ontving. De *Wulp* en de *Salamander* wijken in het voorjaar 1914 uit naar het neutrale Nederland. Zij kiezen de Veerhaven in Rotterdam als thuishaven.

Honderd jaar later

De *Thistle* is blijkens de verslaglegging van Jan Brilleman, na verlenging van het schip en uitgerust met een tweede mast naar Frankrijk vertrokken onder naamswijzigingen naar *Maria* en *Linotte II*, en zou in 1988 in Florida te koop zijn aangeboden. Nadere gegevens ontbreken. De *Onrust* is in de Nederlandse wateren gebleven, evenals (op enkele jaren

in Duitsland na) de *Salamander*.

De *Wulp* heeft van 1931 - 1962 onder de nieuwe naam *Georgette* onder Belgische vlag vanuit Antwerpen gevaren, was een korte periode (1962 - 1970) in Nederland, tot een Amerikaanse eigenaar haar in 1970 overbracht naar het Caribisch Gebied en vervolgens naar San Diego in Californië.

Daarvandaan in 1988 teruggekeerd heeft de *Georgette* bij Jachtwerf Stofberg & Zn in Enkhuizen een volledige restauratie ondergaan die juist op tijd voor SAIL Amsterdam in 1990 was afgerond. En her kreeg toen ook haar oude naam: *De Wulp*. Tijdens de Vlootshow voeren *De Wulp*, de *Salamander* en *De Onrust* weer bij elkaar. Voor het eerst sinds 60 jaar.

Wanneer de in het najaar 2015 aangevangen restauratie van de *Salamander* zal zijn afgerond, zullen deze drie aken op hun 100+ jarige leeftijd, en in volledig gerestaureerde staat, weer gezamenlijk kunnen opvaren. Als hulde aan de bloeiperiode van de werf Gebr. De Boer in Lemmer. ♪

SPIEGEL THEATER

LEZING IN SPIEGELTHEATER

Stichting Stamboek Ronde en Platbodem-jachten (SSRP) zal bij monde van Peter Tolsma nader ingaan op de bloeiperiode van de De Boer werf in Lemmer. Specifiek zal hij behandelen in wat voor opzicht deze serie van vier Plezieraken afweek van de aken die De Boer bouwde voor de visserij. Voor iedereen die meer wil weten over de begintijd van onze jachtbouw een absolute must om langs te komen bij het Spiegeltheater! Kijk in het schema elders in het blad voor de exacte tijd en datum of op de websites van HISWA en Spiegel.